



## (11) Su gimdymu ne ligoninėje susijusių ES ir nacionalinių teisių apžvalga

### 1. ES teisė

#### 1.1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

Teisė gimdyti namuose

Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT) 2010 m. gruodžio 14 d. sprendime „Ternovszky prieš Vengriją“, aiškindamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje („Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“) įtvirtintą privataus gyvenimo sampratą, pažymėjo, kad „privatus gyvenimas“ yra plati sąvoka, apimanti *inter alia* ir teisę į tai, kad būtų gerbiami abu sprendimai tapti ir netapti tėvais, taip pat ir teisę pasirinkti aplinkybes, kaip jais tapti.

Šiame sprendime EŽTT konstatavo, kad pasirinkimas gimdyti namuose įprastai suponuoja sveikatos priežiūros specialistų dalyvavimą. Teisiniu reguliavimu, pagal kurį specialistai negali teikti reikiamos pagalbos gimdyvei, pažeidžiama būsimos motinos teisė į privataus gyvenimo gerbimą.

#### Išvada

**Pagal EŽTT formuojamą žmogaus teisių doktriną teisė pasirinkti gimdymo vietą (gimdyti namuose) yra žmogaus teisė, saugoma Konvencijos, ir kiekviena valstybė narė privalo ją užtikrinti ir gerbti.**

#### 1.2. ES sutartys, direktyva

Teisė savarankiškai verstis akušerio praktika

ES šalyse užtikrinamas laisvas asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas.

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija) 49 straipsnyje nustatyta:

„[...] vienos valstybės narės nacionalinių subjektų įsisteigimo laisvės kitos valstybės narės teritorijoje apribojimai uždraudžiami. Draudžiami ir apribojimai vienos valstybės narės nacionaliniams subjektams, įsisteigusiems kitos valstybės narės teritorijoje, steigti atstovybes, padalinius ar dukterines bendroves.

Įsisteigimo laisvė apima ir teisę imtis savarankiškai dirbančių asmenų veiklos bei ją verstis, taip pat steigti ir valdyti įmones, būtent bendroves ar firmas, apibūdintas 54 straipsnio antrojoje pastraipoje, tomis pačiomis sąlygomis, kurios įsisteigimo šalies teisės aktuose yra nustatytos jos pačios subjektams, ir laikantis kapitalui skirtu skyriaus nuostatų“.

Tam, kad būtų pasiekta įsisteigimo laisvė, Europos Parlamentas bei Taryba leidžia direktyvas.



2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamentas ir Taryba išleido direktyvą 2005/36/EB „Dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo“, kuri nustato taisykles, pagal kurias valstybė narė, suteikianti galimybę savo teritorijoje užsiimti reglamentuojama profesija, atsižvelgiant į specifinės profesinės kvalifikacijos turėjimą, pripažįsta vienoje ar keliuose kitose valstybėse narėse įgytą profesinę kvalifikaciją, ir kurios leidžia turinčiajam minėtą kvalifikaciją užsiimti ta profesija (1 straipsnis).

Direktyvos preambulėje *inter alia* įtvirtinta:

„(1) Pagal Sutarties 3 straipsnio 1 dalies c punktą vienas iš Bendrijos tikslų – panaikinti kliūtis tarp valstybių narių laisvam asmenų ir paslaugų judėjimui. Valstybių narių piliečiams tai pirmiausia reiškia teisę dirbant savarankiškai arba pagal darbo sutartį užsiimti profesija ne toje valstybėje narėje, kurioje jie įgijo profesinę kvalifikaciją“.

Direktyvos 42 straipsnyje nustatyta:

„2. Valstybės narės užtikrina, kad akušeris galėtų užsiimti bent tokia veikla:

[...]

e) rūpinimusi ir parama motinai gimdant ir vaisiaus būklės stebėjimu gimdoje reikiamomis klinikinėmis ir techninėmis priemonėmis;

f) savaiminio gimdymo priėmimu, įskaitant reikiamą epiziotomiją, o skubiais atvejais – gimdymą sėdmenine pirmeiga;

g) motinos ar kūdikio sveikatai grėsmingų požymių, dėl kurių būtina kreiptis į gydytoją, atpažinimu ir, jei reikia, pagalba pastarajam; reikiamų skubių priemonių ėmimusi, nesant gydytojo, pirmiausia placentos pašalinimu ranka, gimdos patikrinimu ranka;

h) naujagimio ištyrimu ir priežiūra; iškilus poreikiui, imantis visos būtinos iniciatyvos, o jei reikia – nedelsiant imantis atgaivinimo;

i) rūpinimusi ir motinos stebėjimu pogimdyviniu laikotarpiu, suteikiant motinai visus būtinus patarimus dėl kūdikio priežiūros, kad pastaroji galėtų užtikrinti geriausią naujagimio vystymąsi [...].“

## Išvada

**Pagal ES teisę, akušerės turi teisę teikti savo paslaugas tiek dirbdamos savarankiškai (verčiantis savarankiškai dirbančių asmenų veikla), tiek dirbdamos pagal darbo sutartis (pvz., ligoninėse ar kitose sveikatos priežiūros įstaigose).**

**ES teisė reikalauja, kad valstybės narės užtikrintų, jog akušerių profesinė kvalifikacija leistų joms savarankiškai priimti gimdymus.**

## 2. Nacionalinė teisė

### 2.1. LR Konstitucija

• LR Konstitucijos 22 straipsnyje *inter alia* nustatyta „Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“. Asmens teisė į privatumą apima šeimos ir namų gyvenimą; privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimatinė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt. (LR Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas teisės aktų konstitucingumo klausimus ir aiškindamas LR Konstitucijos nuostatas, susijusias su žmogaus teisėmis, ne kartą savo praktikoje yra rėmęsis EŽTT sprendimais. LR



Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas: „[...] Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Europos Žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencija“.

EŽTT 2010 m. gruodžio 14 d. sprendime „Ternovszky prieš Vengriją“ konstatavo: „Teismas yra įsitikinęs, kad gimdymo aplinkybės neginčijamai yra privataus gyvenimo dalis“ (žr. sprendimo 22 punktą).

- LR Konstitucijos 53 straipsnyje *inter alia* įtvirtinta, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. LR Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 53 straipsnio nuostatas, yra konstatavęs, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai), taip pat tai, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, o rūpinimasis žmonių sveikata traktuotinas kaip valstybės funkcija (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimai).

## 2.2. Įstatymai

- LR Sveikatos sistemos įstatymo preambulėje numatyta:

„Seimas, [...] siekdamas užtikrinti prigimtinę žmogaus teisę turėti kuo geresnę sveikatą, taip pat teisę turėti sveiką aplinką, priimtina, prieinama ir tinkamą sveikatos priežiūrą [...] priima Sveikatos sistemos įstatymą“.

- LR Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 1 straipsnyje numatyta:

„8. Kokybiškos sveikatos priežiūros paslaugos – prieinamos, saugios, veiksmingos sveikatos stiprinimo, ligų prevencijos, diagnostikos, ligonių gydymo ir slaugos paslaugos, kurias tinkamam pacientui, tinkamu laiku, tinkamoje vietoje suteikia tinkamas sveikatos priežiūros specialistas ar sveikatos priežiūros specialistų komanda pagal šiuolaikinio medicinos ir slaugos mokslo lygį ir gerą patirtį, atsižvelgdami į paslaugos teikėjo galimybes ir paciento poreikius bei lūkesčius, juos tenkindami ar viršydami“.

- LR Slaugos praktikos ir akušerijos praktikos įstatymo 10 straipsnyje nustatyta: „1. Neteisėta slaugos ar akušerijos praktika – veikla, kai asmuo: [...] 5) teikia slaugos ar akušerijos paslaugas, nebūdamas susijęs darbo santykiais su juridiniu asmeniu, teikiančiu asmens sveikatos priežiūros paslaugas“.

## 3. Įstatymų lydimieji aktai, reglamentuojantys gimdymo klausimus

- LR Sveikatos apsaugos ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymu Nr. V-170 patvirtinta Lietuvos medicinos norma MN 64:2008 „Gydytojas akušeris ginekologas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ (Toliau – MN 64:2008);

- Sveikatos apsaugos ministro 2006 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. V-245 patvirtinta Lietuvos medicinos norma MN 40:2006 „Akušeris. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ (Toliau MN 40:2006)



- Sveikatos apsaugos ministro 1999 m. kovo 15 d. įsakymu Nr. 117 patvirtinta „Nėščiujų, gimdyvių ir naujagimių sveikatos priežiūros tvarka“.

Gimdymai gali būti priimami tik antrinio A ir B bei tretinio lygio sveikatos priežiūros įstaigos stacionare.

Gydytojas akušeris ginekologas gali verstis gydytojo akušerio ginekologo praktika asmens sveikatos priežiūros įstaigose, turinčiose galiojančią įstaigos asmens sveikatos priežiūros licenciją akušerijos ir ginekologijos paslaugoms teikti (MN 64:2008 7 punktas). Analogiškai apibrėžiamos ir akušerio kompetencijos ribos – akušeris praktikuoja asmens sveikatos priežiūros įstaigose, turinčiose galiojančią licenciją teikti akušerijos paslaugas (MN 40:2006 8 punktas).

Paminėtina, kad tam tikras paslaugas akušeris gali teikti ir „pacienčių namuose, šeimose, bendruomenėse“, t. y. ne įstaigose. Tos paslaugos yra įvardinamos MN 40:2006, tačiau daroma išlyga – *inter alia* „priimti normalų gimdymą“ (MN 40:2006 10 punktas).

- Sveikatos apsaugos ministro 2004 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. V-42 patvirtinta „Akušerio profesinės kvalifikacijos pripažinimo norint dirbti pagal akušerio profesiją ar laikinai arba vienkartinai teikti akušerijos paslaugas Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašas“ (pavadinimas keistas 2008 m. spalio 22 d. redakcija; prieš tai buvo „Diplomų, pažymėjimų ir kitų oficialias akušerių profesines kvalifikacijas patvirtinančių dokumentų, įgytų Europos Sąjungos valstybėse narėse, Šveicarijoje ar valstybėse, pasirašiusiose Europos ekonominės erdvės susitarimą, pripažinimo Lietuvos Respublikoje taisyklės“).

Šis Tvarkos aprašas patvirtintas, siekiant suderinti Europos Sąjungos teisės aktus, susijusius su diplomų, pažymėjimų ir kitų oficialias akušerių profesines kvalifikacijas patvirtinančių dokumentų, įgytų Europos Sąjungos valstybėse narėse, Šveicarijoje ar valstybėse, pasirašiusiose Europos ekonominės erdvės susitarimą, su Lietuvos Respublikos teisės aktais.

Tvarkos aprašas nustato akušerių, kurie yra Europos Sąjungos valstybių narių, Šveicarijos ar valstybių, pasirašiusių Europos ekonominės erdvės susitarimą, piliečiai, ir kurie siekia pagal darbo sutartį ar kitais pagrindais verstis akušerio praktika Lietuvos Respublikoje, diplomų, pažymėjimų ir kitų oficialias kvalifikacijas patvirtinančių dokumentų, įgytų Europos Sąjungos valstybėse narėse, Šveicarijoje ar valstybėse, pasirašiusiose Europos ekonominės erdvės susitarimą, pripažinimo procedūrą Lietuvos Respublikoje (2 punktas).

## Išvada

LR Konstitucija ir įstatymai deklaruoja sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir priimtinumą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje įtvirtinti tie patys žmogaus teisių standartai, darytina išvada, kad LR Konstitucijoje įtvirtinta teisė į privataus gyvenimo neliečiamybę apima ir žmogaus teisę rinktis gimdymo vietą.

Gimdymus Lietuvoje gali priimti gydytojas akušeris ginekologas arba akušeris ir tai daryti gali tik gimdymo stacionare. Akušeris savo paslaugas teikia tik dirbdamas pagal darbo sutartį, – tokią nuostatą įtvirtina Slaugos praktikos ir akušerijos įstatymas, Sveikatos apsaugos ministro patvirtinta medicinos norma dėl akušerių kompetencijos. O Sveikatos apsaugos ministro patvirtintas Tvarkos aprašas, įgyvendinantis ES teisę, kalba apie galimybę ES piliečiams verstis akušerio praktika ne tik pagal darbo sutartį, bet ir kitais pagrindais.



### 3. Pažeidimai

3.1. Lietuvoje šiuo metu esamas teisinis reguliavimas pažeidžia žmogaus teisę pasirinkti gimdymo vietą. LR Sveikatos ministro įsakymais, pagal kuriuos sveikatos priežiūros specialistai (akušeriai, gydytojai akušeriai ginekologai) negali priimti gimdymo ne gimdymo stacionare, apsunkinamas teisės gimdyti namuose realizavimas, taigi pažeidžiamos Konvencijos, taip pat LR Konstitucijos, privataus gyvenimo nuostatos.

3.2. Minėtieji įstatymų lydimieji aktai, reglamentuojantys gimdymo klausimus, prieštarauja LR Konstitucijai (53 straipsniui, teisinės valstybės ir teisėtų lūkesčių principams) tuo aspektu, kad, gimdyvei planuotai pasirinkus gimdyti ne gimdymo stacionare, neužtikrinamas sveikatos priežiūros paslaugų (šiuo atveju akušerijos) prieinamumas, priimtinumai, netenkinami paciento poreikiai bei lūkesčiai.

3.3. Esamu teisiniu reguliavimu pažeidžiama ES sutartimis ir anksčiau minėta Direktyva užtikrinta akušerio teisė savarankiškai verstis akušerio praktika – teikti savo paslaugas, *inter alia* priimti gimdymą, už gimdymo stacionaro ribų. Be to, šiuo klausimu esama prieštaravimų ir nesuderinamumo tarp pačių nacionalinių teisės aktų.